

**ANTROPOMORFIZAM I ZOOMORFIZAM U HRVATSKIM,
RUSKIM I NJEMAČKIM ZONIMSKIM FRAZEMIMA**

Branka Barčot

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Keywords: anthropomorphism, zoomorphism, zoonymic phraseology, Croatian language, Russian language, German language

Abstract: The research topic of this paper are anthropomorphism and zoomorphism in Croatian, Russian and German zoonymic idioms which have, at least, one wild animal component. The two terms come from the field of cultural zoology. Anthropomorphism is, at its most general, the assignment of human characteristics to animals, and zoomorphism is a human having animal like characteristics. Anthropomorphic representation dates to Paleolithic art, when some drawings of animals included characteristically human features. Ethologists have proved that in the animal world there are some elements of culture, which means that animals are doubly related to culture: they have their own culture and they are important for shaping the human culture. The main aim of this paper is to show which Croatian, Russian and German idioms with wild animal as a component were created based on anthropomorphism, and which of them were based on zoomorphism, and to what extent those idioms have had influence on prejudice about wild animals embedded in the subconscious minds of Croats, Russians and Germans.

Ključne riječi: antropomorfizam, zoomorfizam, zoonimska frazeologija, hrvatski jezik, ruski jezik, njemački jezik

Sažetak: Predmet su ovoga rada antropomorfizam i zoomorfizam u hrvatskim, ruskim i njemačkim zoonimskim frazemima koji kao jednu od sastavnica imaju naziv divlje životinje. Riječ je o dvama pojmovima iz područja kulturne zoologije. Antropomorfizam je pridavanje ljudskih obilježja životinjama, a zoomorfizam je pokazivanje „životinjskog“ kod ljudi. Antropomorfizam datira još iz doba paleolitika kada su se na crtežima životinja prikazivale ljudske osobine. Etolozi su dokazali da u animalnom svijetu postoje određeni elementi kulture, a to znači da su životinje u dvostrukoj vezi s pojavom kulture: imaju same svoju kulturu i važne su za oblikovanje ljudske kulture. Glavni je cilj ovoga rada pokazati koji su hrvatski, ruski i njemački frazemi s divljom životinjom kao sastavnicom nastali na temelju

antropomorfizma, a koji na temelju zoomorfizma i koliko je to utjecalo na predrasude o divljim životinjama ukorijenjene u svijesti Hrvata, Rusa i Nijemaca.

U središtu zanimanja ovoga rada nalaze se dva pojma koja pripadaju širem području kulturne zoologije. Riječ je o *antropomorfizmu* i *zoomorfizmu*. Antropomorfizam je, najopćenitije govoreći, pripisivanje ljudskih osobina predmetima, pojavama, događajima i životinjama, no ovdje se shvaća isključivo kao pripisivanje ljudskih osobina životinjama, dok se zoomorfizam shvaća kao pripisivanje životinjskih osobina ljudima. Ponekad je teško jednoznačno odrediti radi li se o zoomorfizmu ili antropomorfizmu pa se smatra da je zoomorfizam naličje antropomorfizma. „Antropomorfiziranje“ je zapravo prirodna ljudska tendencija koja se smatra rezultatom čovjekove percepcije i koja postoji kako bi se čovjek lakše snašao u kompliciranom svijetu. U radu će se promatrati prikupljeni zoonimski¹ frazeološki fond u dvama slavenskim jezicima (hrvatski i ruski) i jednom germanskom jeziku (njemački) i to upravo iz perspektive antropomorfizma i zoomorfizma. Zoonimska frazeologija obuhvaća frazeme koji za barem jednu od svojih sastavnica imaju naziv životinje, a ovdje će se analizirati samo nazivi divljih životinja kao sastavnice frazema u trima navedenim jezicima.

Rad je temeljen na istraživanju provedenom za potrebe doktorskog rada² autorice ovih redaka. Spomenuto je istraživanje zapravo asocijativno ispitivanje³ koje je pokazalo da su antropomorfizam i zoomorfizam duboko ukorijenjeni u svijesti izvornih govornika hrvatskog, ruskog i njemačkog jezika i da se kroz prizmu jezične slike svijeta oni transponiraju u samoj jezičnoj uporabi (ovdje je u žarištu interesa bio prvenstveno frazeološki jezični sloj). Naime, za one divlje životinje koje se pojavljuju kao

---

¹ U hrvatskoj se frazeološkoj tradiciji *zoonimom* naziva životinjska sastavnica frazema, dok je u suvremenoj onomastici koja razlikuje *ime* i *naziv*, zoonim zapravo vlastito ime za životinju, a ne naziv za životinju (D. Brozović Rončević i A. Čilaš Šimpraga 2008). U hrvatskoj se lingvistici odnedavno pojavljuje i termin *zoosem* kojim se podrazumijeva naziv za životinju u njezinu metaforičkom značenju te za referiranje na čovjeka (Milić 2013). U inozemnoj se frazeologiji za označavanje životinjske sastavnice frazema susreće i termin *animalizam*. U ovom se radu za označavanje životinjske sastavnice upotrebljava termin *zoonim* (kako se on definira u hrvatskoj frazeološkoj tradiciji nastaloj prema ruskom uzoru).

² Doktorski rad pod naslovom *Divlja životinja kao sastavnica u hrvatskoj, ruskoj i njemačkoj frazeologiji* obranjen je u srpnju 2014. g. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

³ Asocijativno ispitivanje podrazumijeva anketiranje u kojem je svaki ispitanik trebao pismeno ispuniti upitnik te za svaku od ukupno 32 riječi podražaja napisati prvu asocijaciju izazvanu tim podražajem. To je mogla biti riječ, sintagma ili frazem. Riječi podražaji su bile sljedeće: jelen, medvjed, lisica, vuk, ris, dabar, zec, ptica, svraka, čavka, vrana, gavran, sokol, orao, sova, jež, miš, štakor, muha, mrav, pčela, zmija, lav, tigar, slon, majmun, deva, žirafa, krokodil, gušterica, kuna, tvor.

sastavnice u frazemima temeljenim na zoomorfizmu (poput frazema *brz kao zec*), ispitanici su dali malobrojne⁴ odgovore koji svjedoče o transponiranim antropomorfnim osobinama za razliku od divljih životinja koje su sastavnice u frazemima nastalim kao posljedica antropomorfizma (poput frazema *hrabar kao lav*) kod kojih su ti odgovori daleko brojniji⁵.

O antropomorfizmu i zoomorfizmu iz perspektive kulturne zoologije

Kulturna zoologija je mlada znanstvena disciplina koja pokušava dati odgovor na pitanje: Kakav položaj zauzima životinja u ljudskoj kulturi i kakav je utjecaj ljudske kulture na egzistenciju životinjskih vrsta i jedinki? Začetnik je kulturne zoologije u Hrvatskoj Nikola Visković. On 1997. g. objavljuje knjigu pod naslovom *Životinja i čovjek*, a 2009. g. izlazi ponovljeno izdanje s nekim preinakama ali i novim naslovom: *Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*. N. Visković tiska zbornik radova *Kulturna animalistika* (1998.) sa znanstvenog skupa održanog u Splitu 1997. g., a 2007. g. izlazi *Kulturni bestijarij* pod uredništvom S. Marjanić i A. Zaradije Kiš. Područje *animalistike* objedinjuje i teorijske radove i društveni aktivizam i pravno-političku regulaciju pitanja koja se tiču životinja (zoopravo, zooetika, kulturna zoologija itd.).

Općepoznato je da je čovjek spram životinje imao odnos ovisnosti jer mu je ona bila izvor hrane, odjeće ali i sirovine. Ljudske su zajednice u davna vremena bile usko povezane uz životinjski svijet i to je razlog što su se životinjama pridavale razne osobine koju su odgovarale njihovoj prirodnoj snazi i/ili njihovu značenju u životinjskom svijetu. Čovjek zamjećuje sličnosti sa životinjskim svijetom, primjerice, u načinu organizacije života (životinje žive u čoporima) ili brige o mladima, i to je bilo važno za poistovjećivanje sa životinjom zaštitnikom. Tako su postojale

---

⁴ Na riječ podražaj *заяц* ruski su ispitanici dale sljedeće odgovore: *трус, несчастный*, a njemački su ispitanici na riječ podražaj *Hase* odgovorili: *aufmerksam, clever, dumm, funny, geschickt, naiv, scheu, schüchtern, vorsichtig*. Hrvatski ispitanici na riječ podražaj *zec* nisu dali odgovore koji bi se ubrajali u polje asocijacija *ZEC* – *antropomorfne osobine*.

⁵ Hrvatski su ispitanici na riječ podražaj *lav* odgovorili: *hrabrost, moć, ponos, lijenost, veličanstvenost, autoritet, borbenost, faca, nadmoć, oholost, plemenit, raščupan, srčanost, strašan, tvrdoglav, upornost velebnost, veličina, zgodan, zločest*. Polje asocijacija *LAV* – *antropomorfne osobine i aktivnosti* konstruiraju i odgovori njemačkih i ruskih ispitanika. Ruski dio odgovora na riječ podražaj *лев* je: *злой, грозный, страшный, свирепый, добрый, могучий, разъяренный, смелый, храбрый, благородство, в гневе, герой, гнев, грозен, мужественный, свиреп, смелость и сила, усталый, циркач, яростный*. Njemački odgovori na riječ podražaj *Löwe* su: *mutig, mächtig, majestätisch, stolz, faul, prächtig, edel, eigensinnig, inposant, tapfer, weise, würdevoll*.

dvije skupine životinja: one kojima su davali osobiti značaj i koje su žrtvovali (bik, konj, ovan, svinja, tele i dr.) i one kojima su pridavali nadnaravna svojstva i koje se nije smjelo ubijati (tabu-životinje) (Čulinović-Konstantinović, 1998: 159). Tako se razvila bogata simbolika životinja, ali su se jednako tako uzajamno i transponirale osobine (ljudske i životinjske).

Smatra se da je uključivanje životinja u ljudski svijet, tj. njihovo pripitomljavanje i dresiranje, dokaz antropomorfizacije. U basnama, bajkama i dječjoj književnosti pojavljuju se likovi životinja koji govore, misle i osjećaju: lija je lukava; vuk je neiskren, opasan, brutalan; lav je hrabar; zmija je podmukla i prijetvorna itd. Ovo je poznato već od Ezopa, potom iz srednjovjekovnih bestijarija, zatim preko La Fontainea, a aktualno je sve do danas (primjerice, u Disneyjevim crtanim filmovima). Zapravo ne postoji takva sličnost između realnosti neke životinje i stereotipnog modela konstruiranog o njoj u čovjekovu mentalnom sklopu. Taj je stereotipni model uvijek antropocentričan – životinjama su pripisane ljudske karakteristike, procjenjivane su u moralnom, intelektualnom, emocionalnom i interpersonalnom smislu, a promatrani su i njihovi običaji i navike (Bertoša, 1999: 65). Realnost, mentalitet i tradicija stvaraju *circulus vitiosus* u stereotipnom poimanju životinje i obogaćuju jezik mnogim poredbama i metaforama, a takav stereotipni simbolizam životinja živi u jeziku i prenosi se na nove naraštaje koji usvajajući gotove jezične figure, obično ne preispituju njihovu povezanost s izvanjezičnim univerzumom (ibid.).

Znanstvenici (biolozi i etolozi) općenito smatraju da je antropomorfizam zamka u koju se može upasti ukoliko se ne objektivizira spoznaja ne-ljudskih bića jer se u protivnom svodi na predrasude. No s druge strane, poznata su istraživanja iz područja eksperimentalne psihologije, iz biheviorizma, gdje se o ljudskim ponašanjima zaključivalo na temelju eksperimenata provedenih sa životinjama. Dakle, pretpostavka za takve znanstvene zaključke temeljila se na srodnosti čovjeka i životinje.

Danas pobornici prava i zaštite životinja razlikuju tzv. opravdano i neopravdano pridavanje ljudskih osobina životinjama (Visković, 2009: 54-55). Radi li se o generičkim osobinama koje su zajedničke i ljudima i životinjama, animalisti to smatraju opravdanim, a ukoliko se radi o isključivo ljudskim osobinama poput moralne svijesti, uračunljivosti, krivnje i sl., takvo pridavanje osobina životinjama smatraju neprihvatljivim.

Smatra se da je najdublji vid zoomorfizma upravo onaj kada se osobine koje su duboko skrivene u čovjeku (poput bestijalnosti, okrutnosti, divlje spolnosti i sl.), objašnjavaju životinjskim osobinama, tj. onima koje su izvanjske humanom podrijetlu (ibid.: 57).

Životinje u jeziku s naglaskom na frazeološkom jezičnom sloju

Kulturna zoologija polazi od pretpostavke da je jezik mnogostruko prožet tzv. životinjstvom. U okviru ovoga rada neće se podrobnije govoriti o jeziku životinja i načinu njihova komuniciranja, već će se pokušati ukazati na animalistički svijet kao dio čovjekove izvanjezične realnosti koji se odrazio u jeziku čovjeka. Zanimljivo je pobliže promotriti inventar onomatopejskih riječi kojima čovjek predočuje glasanje životinja, no ovdje se time ne bavim⁶. Čovjek imenuje brojne životinjske vrste, rase, životinjske dijelove tijela, mladunčad, njihovo glasanje i sl. Osim toga, nerijetko se domaćim životinjama (a kućnim ljubimcima u pravilu uvijek) nadijevaju imena.

Životinje su sa svojim atributima poslužile i kao asocijacije pa je tako čovjek imenovao razne pojave inspiriran animalnim svijetom. To su imena osoba i naselja, nazivi biljaka, nebeskih tijela, vremenskih razdoblja, horoskopskih znakova i sl.

Jedna od najfrekventnijih upotreba životinja u jeziku jest ona vezana za psovke i kletve. Može se pretpostaviti da čovjek čovjeka psuje domaćim životinjama jer su mu one oduvijek bile u neposrednoj blizini pa ih je „upoznao“ (ali i majmunom koji je čovjeku „blizak“ po drugom kriteriju), ali ne i divljim i slobodnim životinjama. Za psa se tako navodi kako je čovjekova percepcija najvjernijega čovjekovog prijatelja, dvoznačna i proturječna: s jedne strane, pasja je odanost zadivljujuća a s druge strane, vrijedna prezira jer se pas voli pokoravati čovjeku te je na taj način uzor ropskog, kukavičkog i bijednog karaktera (A. Katcher *prema* Visković, 2009: 59).

Cijelo je jezično bogatstvo frazema i poslovice sa životinjskom sastavnicom, a ovdje treba još spomenuti i erotski jezik koji je „preplavljen zoološkim asocijacijama“ (Visković, 2007: 365).

Poslovice se ubrajaju u frazeologiju u širem smislu i u ovom radu nisu uključene u analizirani korpus. Valja istaknuti da paremiološki jezični sloj svakoga jezika iskazuje kolektivno iskustvo o ljudskim postupcima, a paremiološke jedinice sa životinjskim sastavnicama govore i o životinjskom ponašanju iz perspektive određene kulture (najčešće seoske).

---

⁶ Sličnostima i razlikama u inventaru onomatopejskih riječi u hrvatskom i ruskom jeziku bavi se I. Mironova Blažina u radu *Čovjek i životinje: onomatopejski uzvici u hrvatskom i ruskom jeziku* (2013). Podrobnije o onomatopejskim glagolima u hrvatskim, ruskim i njemačkim frazemima može se saznati u: Barčot, Branka (2014): *Onomatopejski glagoli kao sastavnica u hrvatskim, ruskim i njemačkim zoonimskim frazemima*. Rad je dostupan u elektroničkom obliku na poveznici: <http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/kazalo-radovi>

Što se tiče frazeologije u užem smislu, u Hrvatskoj je 2011. g. objavljena znanstvena knjiga I. Vidović Bolt naslovljena *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. U navedenom radu autorica kontrastivno analizira hrvatske i poljske frazeme s tzv. domestozoonimskom sastavnicom, tj. sastavnicom koja označava domaće životinje. Ovisno o podrijetlu I. Vidović Bolt zoonimske frazeme dijeli na *nacionalne, biblijske i antičke*, a prema motiviranosti na *konkretne, asocijativne i nelogične ili apsurdne* (Vidović Bolt, 2011: 43-48).

Osim spomenute knjige, u Hrvatskoj postoji niz znanstvenih i stručnih radova u kojima se analiziraju frazemi sa zoonimskom sastavnicom (primjerice, M. Ljubičić (1994a; 1994b); S. Ribarova i I. Vidović Bolt (2005); Vidović Bolt (2005; 2007); M. Menac-Mihalić (2007); A. Bunk i M. Opašić (2010.), Broz (2012); Barčot (2013a; 2013b; 2013c) i dr.). U ruskoj se frazeografiji po svojoj koncepciji ističe rječnik *Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных* (Kozlova 2001). Rječnik *Wie viel „Bock“ steckt in der Bockwurst? Tiere in deutschen Redewendungen* (Walter et al. 2012) zauzima posebno mjesto u njemačkoj frazeografiji jer fiksira njemačke frazeme sa zoonimskom sastavnicom, donosi njihovu etimologiju te paralele u ruskom i nekim europskim⁷ jezicima. Frazeodidaktika je u Njemačkoj dobro razvijena, a među brojnim frazeološkim priručnicima mogu se izdvojiti dva s isključivo zoonimskom tematikom: *Wo liegt der Hund begraben?* (Krumm 2010) i *Wie kommt die Katze in den Sack und was weiß der Kuckuck davon?* (Kube 2011). Niz je znanstvenih radova tiskan u Rusiji i Njemačkoj na animalističku temu (Mokienko, Walter, Volodzina 2004; Mokienko, Valodzina, Walter 2006 i dr.)

Primjeri antropomorfizma i zoomorfizma iz prikupljenoga frazeološkog korpusa

Prikupljeni frazeološki korpus konstruiran za potrebe doktorskog rada, obuhvaća oko 300 hrvatskih, ruskih i njemačkih frazema (uključujući i frazemske okazionalizme⁸). Dodane su još poslovice i uzrečice (40-ak poslovice i 10-ak uzrečica). Ovdje će se tom frazeološkom korpusu oduzeti frazeološki okazionalizmi, poslovice i uzrečice, a potom će ga se promotriti iz antropomorfne i zoomorfne perspektive. Važno je istaknuti kako se svi ti frazemi upotrebljavaju ili u odnosu na čovjeka kao živo biće, čovjeka kao razumno biće ili pak u odnosu na čovjeka kao društveno biće. S obzirom na

---

⁷ U podnaslovu navedenog rječnika stoji „mit russischen und europäischen Parallelen“.

⁸ Frazeološki okazionalizam u ovom radu podrazumijeva ustaljenu svezu riječi koja ima sva obilježja frazema, ali nije zabilježena u frazeološkim rječnicima.

činjenicu da je antropomorfizam neizbježan jer uključuje promatranje životinja iz ljudske perspektive, ne čudi da je najveći broj ekscerptiranih frazema upravo antropomorfne prirode.

Frazemi se navode u trima tablicama: *I. Čovjek kao živo biće*, *II. Čovjek kao razumno biće* i *III. Čovjek kao društveno biće*. U svakoj se tablici navode po dva stupca: *Antropomorfni frazemi* i *Zoomorfni frazemi*. U svakom se retku zasebno navodi svaka pojedina podskupina s pripadajućim frazemom (ili više njih), odgovarajućom definicijom i ekvivalentom, tj. ekvivalentima u drugim analiziranim jezicima. Nerijetko se isti frazem pojavljuje u nekoliko skupina ili podskupina, ovisno o tome koliko značenja ima.

U prvoj skupini *Čovjek kao živo biće* zastupljene su sljedeće podskupine sa zoonimskim frazemima: fizičke mogućnosti, fizička stanja, fizičke pojave, vanjština, higijena, potrebe, kretanje i obilježja kretanja. Od svih navedenih podskupina zoomorfni se frazemi pojavljuju jedino u podskupinama *fizičke mogućnosti* (jak / snažan), *kretanje* (trčanje i izvijanje) i *obilježja kretanja* (brzina i spretnost). Slijedi tablični prikaz tog dijela prikupljenog korpusa:

1. ČOVJEK KAO ŽIVO BIĆE	
Antropomorfni frazemi	Zoomorfni frazemi
<p>♦ fizička stanja:</p> <p>PIJAN pijan kao deva: jako pijan napiti se kao deva: jako se napiti напиться как верблюд</p> <p>ZNOJAN мокрый как мышь: jako znojan</p> <p>MOKAR mokar (pokisao) kao miš: potpuno (skroz, do kože) mokar, promočene odjeće /ob. od kiše itd./ мокрый как мышь nass wie eine gebadete Maus; aussehen (dastehen, dasitzen) wie eine gebadete Maus</p>	<p>♦ fizičke mogućnosti:</p> <p>JAK / SNAŽAN jak kao medvjed: vrlo jak (snažan) сильный как медведь stark wie ein Bär; bärenstark; ein Mann wie ein Bär jak kao lav: vrlo jak (snažan) сильный (мощный, могучий) как лев stark wie ein Löwe; löwenstark</p>
<p>♦ fizičke pojave:</p> <p>ZNOJENJE schwitzen wie ein Bär: jako se znojiti</p> <p>GRČENJE витья (извиваться) змеёй, витья</p>	<p>♦ kretanje:</p> <p>TRČANJE проскочить зайцем: jako brzo i spretno protrčati, projuriti прошмыгнуть как заяц: jako brzo i</p>

<p>(извиваться) как змея: grčiti se /od bolova/</p>	<p>spretno protčrati, projuriti IZVIJANJE ввиться (извиваться) змеёй, ввиться (извиваться) как змея: spretno se gibati, izvijati se</p>
<p>♦ vanjština: BRADA колючий как ёж: o neobrijanom muškarcu čija je brada zapuštena (nepodšišana) KOŽA / LICE серый как мышь: siva, pepeljasta boja kože /osobito lica/</p>	<p>♦ obilježja kretanja: BRZINA lak kao jelen: čio, hitar, brz быстроногий как олень flink (frisch) wie ein Hirsch brz kao zec: vrlo brz, hitar flink wie ein Hase laufen (springen) wie ein <junger> Hirsch: brzo i spretno trčati (skakati) SPRETNOST ловкий (проворный) как хорёк (хорь): vrlo okretan, spretan i brz wendig wie ein Iltis юркий (ловкий, вёрткий) как ящерица (ящерка): vrlo okretan, spretan i brz flink wie eine Eidechse</p>
<p>♦ higijena: SMRDLJIVOST smrdjeti (zaudarati) kao tvor: nepodnošljivo smrdjeti (zaudarati), širiti oko sebe smrad вонючий как хорёк (хорь) stinken (riechen) wie ein Iltis müffeln (riechen) wie ein <wilder> Hirsch: neugodno mirisati, vonjati stinken wie ein Bär: neugodno mirisati, vonjati</p>	
<p>♦ potrebe: JESTI essen wie eine Maus (ein Mäuschen): jako malo jesti APETIT vučji apetit: veliki apetit, velika glad волчий аппетит GLAD gladan kao vuk: jako gladan, izgladnio</p>	

<p>ГОЛОДНЫЙ КАК ВОЛК hungrig wie ein Wolf einen Bärenhunger haben: jako gladan, izgladnio hungrig wie ein Bär: jako gladan, izgladnio</p> <p>PITI piti kao deva: mnogo i često piti saufen wie ein Kame</p> <p>OPIJANJE piti kao deva: mnogo i često piti /o alkoholu/ saufen wie ein Kamel</p> <p>PLJUVANJE плевать (плеваться) как верблюд: pljuvati često i posvuda</p> <p>SPAVANJE спать как хорёк: čvrsto i dugo spavati</p>	
<p>♦ obilježja kretanja:</p> <p>NESPRETNOST elegant wie ein Elefant: jako nespretan</p>	

Druga skupina *Čovjek kao razumno biće* obuhvaća podskupine: emocionalna stanja, intelektualna djelovanja i stanja, voljna djelovanja i osobine, temperament, osobnost / karakterne crte, opći dojam, osobine koje odražavaju odnos prema drugim ljudima i manifestacije tih osobina, osobine koje odražavaju odnos prema stvarima, i osobine koje odražavaju odnos prema radu. Jedini su zoomorfni frazemi nabrojani u podskupini *intelektualna djelovanja i stanja* (sjećanje). Sporna je *lukavost* navedena u oba stupca, odnosno pripadajući se frazemi mogu protumačiti i kao antropomorfn i kao zoomorfni. Radi se o frazemima: *lukav kao lisica (lija); хитрый как лиса (лисица, лисичка); schlau (listig) wie ein Fuchs*. Razlog tomu je spoznaja znanstvenika koji lukavost lisice interpretiraju u okvirima njezine izrazito razvijene sposobnosti snalaženja u problemskim situacijama. Lisice uče brzo, povezuju naučeno, a potom to znanje upotrebljavaju u situacijama preživljavanja i to u obliku rafiniranih strategija. To je dokaz da antropomorfizam i zoomorfizam u frazeologiji nije uvijek jednostavno jednoznačno tumačiti. Niže je navedena tablica s dijelom prikupljenoga frazeološkog korpusa pod nazivom *Čovjek kao razumno biće*:

2. ČOVJEK KAO RAZUMNO BIĆE

Antropomorfni frazemi	Zoomorfni frazemi
<p>♦ emocionalna stanja: PRESTRAŠENOST / BOJAŽLIVOST plašljiv kao zec: jako plašljiv боязливый (пугливый) как заяц Angsthase</p> <p>LJUTITOST / BIJES ljut (ljutit, bijesan) kao ris: vrlo ljut, pun ljutnje (bijesa) siktati kao zmija: biti jako ljut, siktati od bijesa шипеть как змея; шипеть змеёй (змеёю) zischen (fauchen) wie eine Schlange fuchsteufelswild: jako ljut, bijesan</p>	
<p>♦ intelektualna djelovanja i stanja: MUDROST schlau wie eine Eule: vrlo mudar</p> <p>LUKAVOST lukav kao lisica (lija): vrlo lukav; onaj koji za razliku od drugih, ima vještinu iskoristiti sve okolnosti kako bi ostvario vlastitu namjeru хитрый как лиса (лисица, лисичка) schlau (listig) wie ein Fuchs</p>	<p>♦ intelektualna djelovanja i stanja: SJEĆANJE imati slonovsko pamćenje; imati pamćenje kao u slona: imati odlično pamćenje, dobro pamtiti ein Gedächtnis wie ein <indischer> Elefant haben; nachtragend wie ein <indischer> Elefant sein</p> <p>LUKAVOST lukav kao lisica (lija): vrlo lukav; onaj koji za razliku od drugih, ima vještinu iskoristiti sve okolnosti kako bi ostvario vlastitu namjeru хитрый как лиса (лисица, лисичка) schlau (listig) wie ein Fuchs</p>
<p>♦ voljna djelovanja i osobine: HRABROST hrabar kao lav: vrlo hrabar храбрый как лев mutig wie ein Löwe hrabra kao lavica: vrlo hrabra /o ženama/ храбрая как львица</p>	

<p>mutig wie eine Löwin boriti se kao lav: hrabro se boriti сражаться (драться) как лев kämpfen wie ein Löwe boriti se kao lavica: hrabro se boriti /o ženama/ сражаться (бороться) как львица jmdn., etw. verteidigen wie eine Löwin <ihre Kinder (Jungen)></p>	
<p>♦ <u>temperament:</u> ТИХ mucksmäuschenstill; mäusestill; leise wie ein Mäuschen: jako tih /o osobi/ тихий как мышь</p>	
<p>♦ <u>osobnost / karakterne crte:</u> ZNATIŽELJNOST / RADOZNALOST radoznao (znatiželjan) kao svraka: jako (pretjerano) radoznao любопытный как сорока neugierig wie eine Elster</p>	
<p>♦ <u>opći dojam:</u> OSREDNJOST mausgrau: nevažan, dosadan, koji se ne ističe</p>	
<p>♦ <u>osobine koje odražavaju odnos prema drugim ljudima i manifestacije tih osobina:</u> PODMUKLOST / PRIJETVORNOST / DVOLIČNOST виться (извиваться) змеёй, виться (извиваться) как змея: izmotavati se, izbjegavati odgovornost /ob. o podmuklom čovjeku, prevarantu/ ZAJEDLJIVOST колючий как ёж: vrlo zajedljiva osoba koja reagira vrlo odrješito i zlobno SVADLJIVOST zänkisch wie eine Elster: jako svadljiv NEISKRENOST falsch wie eine Schlange: vrlo neiskren; o osobi koja nije od povjerenja</p>	

<p>SOCIJALNA NEOSJETLJIVOST eine Elefantenhaut haben: socijalno neosjetljiva osoba, debelokožac ein Gemüt haben wie ein Elefant: socijalno neosjetljiva osoba, debelokožac</p>	
<p>♦ <u>osobine koje odražavaju odnos prema stvarima:</u> POHLEPNOST gierig wie eine Elster: jako pohlepan (gramzljiv) KLEPTOMANIJA / KRADLJIVOST kradljiv kao svraka: o osobi koja krade красть (воровать, тянуть, тащить) как сорока diebisch wie eine Elster; klauen wie eine Elster</p>	
<p>♦ <u>osobine koje odražavaju odnos prema radu:</u> MARLJIVOST fleißig wie ein Biber: vrlo marljiv (radišan) arbeiten wie ein Biber: naporno raditi</p>	

Treća tablica donosi najmalobrojniju skupinu frazema *Čovjek kao društveno biće*. Podskupine koje se u njoj pojavljuju, su: (ne)aktivnosti, ponašanje / postupci, položaj u trenutnoj situaciji, komunikacija, umijeća / vještine i neposjedovanje materijalnih dobara. Jedini zoomorfni frazem *aufpassen wie ein Luchs* frazeologizira risovo ponašanje u prirodi kada pažljivo promatra lovinu, tj. vreba je, prije negoli krene u napad pa se shodno tomu i nalazi u podskupini *ponašanje / postupci*.

<u>3. ČOVJEK KAO DRUŠTVENO BIĆE</u>	
Antropomorfní frazemi	Zoomorfni frazemi
<p>♦ <u>(ne)aktivnosti</u> SUNČANJE sunčati se kao gušter: uživati na suncu</p>	
<p>♦ <u>ponašanje / postupci</u> VIRENJE / GLEDANJE viriti (gledati) kao miš iz brašna: viriti</p>	<p>♦ <u>ponašanje / postupci</u> OPREZNO PONAŠANJE aufpassen wie ein Luchs: biti na</p>

<p>odnekud /uglavnom se odnosi na dijete kad viri ispod pokrivača/ SKRIVANJE kriti (skrivati) kao zmiya (guja) noge koga, što: pomno kriti (skrivati) da se što ne otkrije, tajiti (prikrivati) što od javnosti, ne odavati tajnu</p>	<p>oprezu; paziti tako da ništa ne promakne</p>
<p>♦ <u>položaj u trenutnoj situaciji</u> BESPOMOĆNOST aussehen (dastehen, dasitzen) wie eine gebadete Maus: nalaziti se u nezgodnom položaju; biti bespomoćan</p>	
<p>♦ <u>komunikacija</u> BRBLJAVOST brbljati kao čavka: pričati (govoriti, brbljati) glasno i mnogo /ob. o ženama/ трещать как сорока: iritantno mnogo pričati schnattern (schwätzen, schwätzen) wie eine Elste brbljav kao svraka: jako brbljav болтливый как сорока geschwätzig wie eine Elster</p>	
<p>♦ <u>umijeća / vještine</u> PJEVANJE pjevati kao svraka: jako loše pjevati; imati loše glasovne sposobnosti</p>	
<p>♦ <u>neposjedovanje materijalnih dobara</u> SIROMAŠTVO gol (siromašan, ubog) kao crkveni miš: posve siromašan (ubog), bez sredstava za život беден (бедный) как церковная мышь (крыса) arm wie eine Kirchenmaus</p>	

Umjesto zaključka

Iako bi se moglo tvrditi kako je antropomorfizam posebna vrsta metaforičkog opisa, postavlja se pitanje shvaćaju li govornici koji upotrebljavaju takve izraze, svoje riječi doslovno ili ne. Može se pretpostaviti da bi odgovor na to pitanje bio potvrđan čime bi se navedena tvrdnja opovrgnula. Iz svega ranije navedenog u tekstu jasno je da je antropomorfizam

znanstveno neutemeljen i da ga se može smatrati predrasudom ili čak greškom budući da se s entitetom (u danom slučaju sa životinjom) postupa kao s članom razreda (u danom slučaju s čovjekom) kojem zapravo ne pripada. S druge strane, nije istinita ni tvrdnja da je svaka mentalna sposobnost koju posjeduje čovjek, isključivo ljudska (primjerice, lukavost kod lisice).

Prikupljeni je korpus zoonimskih frazema (divlje životinje) u trima tablicama pokazao koliko je u svijesti Hrvata, Rusa i Nijemaca antropomorfizam zastupljeniji u odnosu na zoomorfizam: 77% naspram 23%. Dokaz je to koliko malo znamo o divljim životinjama, a koliko predrasuda imamo o njima. Ono što znamo o divljim životinjama a što se transponira kroz upotrebu analiziranih frazema, ograničeno je na njihove fizičke mogućnosti (jak / snažan), njihovo kretanje (trčanje, izvijanje), obilježja tog kretanja (brzina, spretnost) i njihovo ponašanje (primjerice, oprez kod risa u frazeološkoj slici svijeta kod njemačkih ispitanika), ali isto tako i na neke njihove sposobnosti (primjerice, intelektualna sposobnost slona, tj. njegovo dugo sjećanje / dobro pamćenje). Ostaje za nadati se da će buduće spoznaje etologa rasvijetliti i odagnati postojeće predrasude i poučiti nas o ovim životinjama pri čemu antropomorfizam može biti i koristan – primjerice, kod predviđanja ponašanja kod divljih jednako kao i kod domaćih životinja.

Literatura:

- Barčot, Branka. 2013a. Frazemi i poslovice s komponentom *zec* u jezičnoj slici svijeta Hrvata, Nijemaca i Rusa. U: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III*. (ur. D. Sesar). Zagreb: FF press. 183-192.
- Barčot, Branka. 2013b. Концепт ЛИСА в языковой картине мира хорватов, русских и немцев. У: *Мир человека на гранях языка* (под ред. Е.Е. Стефанского). Самара: НОУ ВПО «СаГа». 11-18.
- Barčot, Branka. 2013c. Фразеологизмы с компонентом *волк* в языковой картине мира хорватов, русских и немцев. У: *Die slawische Phraseologie* (Hrsg. von H. Walter, V.M. Mokienko). Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald. 30-34.
- Barčot, Branka. 2014. *Divlja životinja kao sastavnica u hrvatskoj, ruskoj i njemačkoj frazeologiji*. Doktorski rad (u rukopisu).
- Bertoša, Mislava. 1999. Stereotipi o životinjama. U: *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike* (ur. L. Badurina, N. Ivanetić, B. Pritchard, D. Stolac). Rijeka / Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 63-76.
- Broz, Vlatko. 2012. Imageable Idioms in Croatian. In: *Cognitive Linguistics between Universality and Variation* (ur. M. Brdar, I. Raffaelli, M. Žic Fuchs). New Castle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 233-249.

- Brozović Rončević, Dunja i Ankica Čilaš Šimpraga. 2008. Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja). *Folia onomastica Croatica*. 17 (2008). 37-58.
- Bunk, Ana i Maja Opašić. 2010. Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku. U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 36/2 (2010). 237-250.
- Čulinović-Konstantinović, Vesna. 1998. Životinje u narodnim vjerovanjima. U: *Kulturna animalistika: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 29. rujna 1997. u Splitu* (ur. N. Visković, N. Cambi). Split: Književni krug. 158-183.
- Horowitz, A. 2007. Anthropomorphism. In: *Encyclopedia of Human-Animal Relationships* (ed. M. Bekoff). Westport, CT: Greenwood Publishing Group. 60-66.
- Kozlova 2001 = Козлова, Татьяна Валентиновна. 2001. *Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных*. Москва: Дело и Сервис.
- Krumm, Michael. 2010. *Wo liegt der Hund begraben? Wie die Tiere in die deutsche Sprache kamen*. Stuttgart: PONS GmbH.
- Kube, Sibi. 2011. *Wie kommt die Katze in den Sack und was weiß der Kuckuck davon? Tierische Redewendungen und ihre Bedeutung*. München: Heyne Verlag.
- Ljubičić, Maslina. 1994a. O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija. *Filologija*, 22-23. Zagreb: HAZU, Razred za filološke znanosti. 245-252.
- Ljubičić, Maslina. 1994b. O zoonimima u poslovicama. U: *Primijenjena lingvistika danas: zbornik HDPL-a* (ur. J. Mihaljević Djigunović, N. Pintarić). Zagreb. 86-95.
- Menac-Mihalić, Mira. 2007. O nekim hrvatskim dijalektnim frazemima sa zoonimskom sastavnicom. U: *Kulturni bestijarij* (ur. S. Marjanić, A. Zaradija Kiš). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatska sveučilišna naklada. 389-400.
- Milić, Goran. 2013. Pristup zoosemiji u okviru teorije konceptualne metafore i metonimije. *Jezikoslovlje*. 14.1.(2013). 197-213.
- Mironova Blažina, Irina. 2013. Čovjek i životinja: onomatopejski uzvici u hrvatskom i ruskom jeziku. U: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III*. (ur. Sesar, Dubravka). Zagreb: FF press. 113-121.
- Mokienko, Valerij, Harry Walter, Tatiana Volodzina. 2004. Slawisch-germanische Projektionen pomoranischer Redewendungen (Animalistische Phraseologismen mit der Komponente *Hund*). In: *Dzieje wsi pomorskiej, III. międzynarodowa konferencja naukowa* (pod redakcją: R. Gazińskiego, A. Chludzińskiego). Dygowo / Szczecin. 191-210.
- Mokienko, Valerij M., Tatjana Valodzina, Harry Walter. 2006. Slawisch-germanische Projektion pomoranischer Redewendungen (III) (Animalistische Phraseologismen mit der Komponente *Kater/Katze*). In: *Dzieje wsi pomorskiej, V. międzynarodowa konferencja naukowa* (pod redakcją: A. Chludzińskiego, R. Gazińskiego). Dygowo / Szczecin. 199-213.

- Ribarova, Slavomira i Ivana Vidović Bolt. 2005. Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku. U: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike: zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku* (ur. J. Granić). Zagreb / Split. 643-654.
- Vidović Bolt, Ivana. 2005. Prinos proučavanju biblijskih frazema u poljskom i hrvatskom jeziku (ekvivalencija zoonimskih biblijskih frazema). U: *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich*, 5 (pod redakcją: M. Sarnowskiego i W. Wysoczańskiego), Acta Universitatis Wratislaviensis, № 2747, Slavica Wratislaviensia CXXXIII. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 385-394.
- Vidović Bolt, Ivana. 2007. Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji. U: *Kulturni bestijarij* (ur. S. Marjanić, A. Zaradija Kiš). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatska sveučilišna naklada. 403-424.
- Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Visković, Nikola. 2007. Jezik i životinja. U: *Kulturni bestijarij* (ur. S. Marjanić, A. Zaradija Kiš). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatska sveučilišna naklada. 355-371.
- Visković, Nikola. 2009. *Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Walter et al. 2012 = Walter, Harry, Jekaterina Müller, Alexandra Scholtes, Viktoria Ritter. 2012. *Wie viel „Bock“ steckt in der Bockwurst? Tiere in deutschen Redewendungen mit russischen und europäischen Parallelen*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.